

Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія (Мовознавство). – Випуск XXI–XXII. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2009. – С. 210–213.

УДК 81'42.111'01

Ікалюк Л.М.

**До питання розмежування показників порівняльних відношень
давньоанглійської мови**

У статті розглядаються аналітичні та синтетичні показники порівняльних відношень порівняльних конструкцій на матеріалі текстів давньоанглійської мови.

Ключові слова: давньоанглійська мова, порівняльна конструкція, показник порівняльних відношень, аналітичний показник, синтетичний показник.

Ikalyuk L.M.

On Differentiation of Old English Indexes of Comparative Relations

The article deals with Old English analytic and synthetic indexes of comparative relations of comparative constructions.

Key words: Old English, comparative construction, index of comparative relations, analytic index, synthetic index.

Багатоаспектність явища порівняння привертала увагу науковців не тільки як категорія філософії та логіки (К.А. Гельвецій, А. Сен-Сімон, В.І. Бартон та ін.), а також як мовна категорія (С.М. Мезенін, М.І. Черемісіна, Н.К. Размахніна, Л.І. Байсара, О.О. Потебня, Л.В. Голоюх, Н.П. Шаповалова, Н.В. Ярова та ін.). У мові категорія порівняння передається за допомогою порівняльної конструкції, яка є чотиричленною і реалізує пізнавальний компаративний акт через мовне оформлення порівняльної семантики за допомогою суб'єкта порівняння, об'єкта порівняння, основи порівняння та

показника порівняльних відношень. Слід зазначити, що порівняльна конструкція досліджувалася в сучасній англійській мові, однак, вона практично не вивчена в діяхронічній площині. Відповідно, метою нашої статті є аналіз порівняльної конструкції у текстах давньоанглійської (д.-а.) мови, а саме показник порівняльних відношень.

Матеріалом дослідження слугувала суцільна вибірка порівняльних конструкцій з д.-а. текстів, об'ємом в 109910 слів, а саме «Exodus», «Daniel», «Christ and Satan», «Genesis» (написані на нортумбрійському діалекті монахом Кедмоном у VIII ст.), «Beowulf» (епічна поема VII чи VIII ст., складена на мерсійському чи нортумбрійському діалекті, але передана нам на уессекському діалекті в X ст.), «Guthlac» (написана в X ст.) та «Psalms» (50 перших псалмів перекладені королем Альфредом уессекським діалектом у IX ст., наступні 100 псалмів перекладені кентським діалектом у XI ст.). Загальна кількість відібраних одиниць становить 779 порівняльних конструкцій.

Як зазначено вище, структура повної порівняльної конструкції – чотиричленна; однак, один зі складників може бути відсутнім, оскільки реконструюється з контексту, проте, показник порівняльних відношень завжди присутній, тому що без нього порівняльна конструкція не може відбутися як така. Звідси, порівняльні конструкції поділяються на експліцитні та імпліцитні.

Експліцитні порівняння це ті порівняння, в яких присутні всі компоненти порівняльної конструкції. В імпліцитних порівняльних конструкціях відсутній один з компонентів. Так, С.Я. Александрова зазначає, що у порівняльній конструкції може бути відсутній об'єкт порівняння, який вона називає еталоном порівняння [1]. Таке явище характерне для порівняльних конструкцій з функціональними словами *as if*, *as though*, а також *than if*, *as when*. Вона пояснює це редуцією підрядних речень.

У свою чергу, Е. Г. Макєєва [3] зазначає, що поряд з експліцитними порівняльними конструкціями у мові існують конструкції, в яких ознака порівняння виражена імпліцитно. Тобто немає формально-граматичних

показників ознаки, що порівнюється, вона виражається за допомогою логіко-семантичних показників.

Однак, порівняльні конструкції можуть також поділятися на експліцитні чи імпліцитні, зважаючи на мовне вираження показника порівняльних відношень, так званого функціонального слова або поверхневого морфосинтаксичного експлікатора. Так, І.К. Кучеренко, розглядаючи порівняльні конструкції в сучасній українській мові, поділяє їх на сполучникові (експліцитні) та безсполучникові (імпліцитні). Він називає такі засоби мови, які використовуються при утворенні безсполучникових порівняльних конструкцій: орудний порівняльний, прислівникова структура з «по» (*по-качиному*), порівняльні звороти і речення та аналітична конструкція, що містить слова *бути схожим, здаватися* тощо, лексичне значення яких перекидає асоціативний місток між явищами [2].

Тому надалі, щоб уникнути термінологічної плутанини, порівняльні конструкції з усіма компонентами називатимуться експліцитними порівняльними конструкціями, порівняльні конструкції з відсутнім компонентом – імпліцитними порівняльними конструкціями, а показники порівняльних відношень порівняльних конструкцій в текстах давньоанглійської мови – аналітичними та синтетичними в залежності від мовних засобів їх вираження. У нашому дослідженні не застосовується поділ показників порівняльних відношень на експліцитні та імпліцитні, оскільки представлення порівняльних конструкцій з імпліцитними показниками не є репрезентативним у нашій вибірці.

Для того щоб визначити аналітичність та синтетичність показників порівняльних відношень д.-а. мови, був зроблений аналіз текстів д.-а. мови, який показав, що основними аналітичними функціональними маркерами порівняння є три д.-а. моноксеми – *swa*, *gelic*, *swylc*. Наприклад:

swa

- (1) *Him byð swa þam treowe þe byð aplantod neah wætera rynum,*
Him is as a tree which is planted near of water flow

(Psalm 1: 3)

У прикладі (1) аналітичним показником порівняльних відношень виступає *swa*, однак у досліджуваних нами текстах присутні порівняльні конструкції із його варіантом *swa swa*.

gelice

- (2) *Soðfæste men, sunnan gelice,*
Truthful men sun alike

fægre gefrætewod in heora fæder rice
beautifully covered in their Father's kingdom

scinað in sceldbyrig.

shine in city of refuge (Christ and Satan, 306)

Приклад (2) містить порівняльну конструкцію з показником *gelice*; поруч з ним також вживаються варіанти – *anlic, onlic, ungelic*.

swa ... swa

- (3) *Hafast þu gefered þæt ðe feor ond neah*
Have you accomplished that far and near

ealne wideferhþ weras ehtigað,
always and for long men will praise

efne swa side swa sæ bebugeð,
even as far as sea washes

windgeard, weallas.

home of winds waves (Beowulf, 1221)

Порівняльна конструкція у прикладі (3) вводиться за допомогою аналітичного показника порівняльних відношень *swa ... swa*. У досліджуваних нами текстах також зустрічаються його варіанти – *swa ... swa swa, swa swa ... swa*.

swylc(e)

- (4) *Ic wæs geworden swylce se mann þe nanwuht ne ne gehyrð, ne on*
I was made resembling the man that nothing not heard, not on

his muðe næfð nane riht andsware

his mouth lacks no right answered (Psalm 37: 15)

Приклад (4) містить порівняльну конструкцію з показником *swylce*. Слід зазначити, що у текстах д.-а. мови зустрічається інший варіант його написання, а саме *swilce*.

eac swa ilce (eac swa ylce)

(5) *Gemilsta me nu, Drihten, forþam ic swince.*

Pity me now Lord because I am in trouble

Mine eagan wæron gedrefede and afærde for þinum yrre, and eac swa ilce

My eyes were troubled and frightened for your anger and likewise

min mod and min maga

my spirit and my maw (Psalm 30: 10)

Порівняльна конструкція прикладу (5) вводиться за допомогою аналітичного показника порівняльних відношень *eac swa ilce*, який має й інший варіант написання – *eac swa ylce*.

swa swa ... swylce

(6) *Ic þonne swa swa deaf dyde swylce ic hit ne gehyrde, and swugode*

I then just as deaf did likewise I it not heard and was silent

swa swa se dumba þe næfre his muð ne ontynð.

just as the dumb that never his mouth not uttered (Psalm 37: 14)

Приклад (6) містить порівняльну конструкцію з показником *swa swa ... swylce*, який не має інших варіантів.

swa... swa...

(7) *Swā swā we geogeara hyrdon þæt God dyde be urum fæderum,*

Just as we formerly fortified that God did with our parents

swā we geseoð nu þæt he deð be us on þæs Godes byrig

so we provide now that he does with us on the God's dwelling

þe myclu wundru wyrcoð

that much wonder performs (Psalm 47: 9)

У прикладі (7) порівняльна конструкція вводиться за допомогою аналітичного показника порівняльних відношень *swa... swa...*, варіантом якого виступає *swa swa... swa... .*

swa ylce swa

(8) *Hu ne eart þu min cyning and min Drihten, swa ylce swa þu hiora wære,*

How not are you my king and my Lord like you their were

þu þe bebude hælo cuman to Iacobes cynne?

you that stayed salvation to come to Iacobe's kingdom (Psalm 43: 5)

Аналітичним показником порівняльних відношень у прикладі (8) є *swa ylce swa*, який немає інших варіантів.

swa... swylce...

- (9) *Swylce on sumeres tid*
As in summer time

stincað on stowum stapelum fæste
smell in places stable firmly

wynnum æfter wongum wyrta geblowene, hunigflowende,
joyfully over plains herbs blowing honey-flowing

swa þæs halgan wæs ondlongne dæg of æfen forð orod up hlæden.
so that holy man the long day until evening forth breath drew
(Guthlac, 1273)

Приклад (9) містить порівняльну конструкцію, яка вводить за допомогою показника порівняння *swa... swylce...*, варіантом якого є *swylce... swa....*

anlice swa

- (10) *Sete hi nu, min god, samod anlice*
Make them now my God also like

swa se wægnes hweol oppe windes heal
the of carriages wheel or of wind straw (Psalm 82, 34)

Аналітичним показником порівняльних відношень порівняльної конструкції прикладу (10) є *anlice swa*, який є своєрідним сполученням двох показників *anlice* та *swa*.

swylc... swylc...

- (11) *Swylc bið wedera cyst,*
As is weather the best

swylc wæs on þam fyre frean mihtum
so was in the fire joyful of might

halgum to helpe
holy with the help (Daniel, 349)

У прикладі (11) знаходимо порівняльну конструкцію з аналітичним показником порівняльних відношень *swylc... swylc....*

Отже, три д.-а. монолексеми – *swa*, *gelic*, *swylc* – утворюють 11 аналітичних показників порівняльних відношень: *swa*, *gelic(e)*, *swa ... swa*,

swylc(e), eac swa ilce, swa swa ... swylce, swa... swa..., swa ylce swa, swa... swylce..., anlice swa, swylc... swylc.... Беручи до уваги всі їхні варіанти, кількість аналітичних показників зростає до 19: *swa, swa swa, gelic(e), anlic, onlic, ungelic, swa ... swa, swa ... swa swa, swylc(e), eac swa ilce, eac swa ylce, swa swa ... swylce, swa... swa..., swa swa... swa..., swa ylce swa, swa... swylce..., swylce... swa..., anlice swa, swylc... swylc....*

Для утворення синтетичних порівняльних конструкцій використовуються такі функціональні маркери порівняння, як ступені порівняння прикметників та прислівників, давальний порівняльний та дієслово *genealæcan* (to be like), в загальній кількості – 3 синтетичних показника. Наприклад:

ступені порівняння прикметників та прислівників

вищий ступінь порівняння прикметників та прислівників

- (12) *No ic on niht gefrægn*
Not I of night heard

under heofones hwealf heardran feohtan,
under heaven's dome harder fights

ne on egstreamum earmran mannon;
nor on water-stream of a more desolate man (Beowulf, 575)

У прикладі (12) синтетичний показник порівняльних відношень представлений вищим ступенем порівняння прикметників – *heardran* та *earmran*.

найвищий ступінь порівняння прикметників та прислівників

- (13) *hu afæstnod wæs feldhusa mæst,*
how fastened was the tent the greatest

siddan he mid wuldre geweordode
so he with glory honoured

peodenholde.
the faithful (Exodus, 85)

Синтетичним показником порівняльної конструкції прикладу (13) виступає найвищий ступінь порівняння прикметників – *mæst*.

genealæcan

- (14) *Ne beo ge na swylce hors and mulas, on þam nis nan andgit.*

Not be also not even as horses and mules in there is not none intellect

Ɔæra cinban þu scealt mid bridle and mid caman to þe geteon,

The chin-bone you shall with bridle and with muzzle to which make

swa ylce þu scealt þa men þe heora gelican beoð,

likewise you shall the men that their equals are

forþam hi elles ne genealæceað þinum willan.

because they otherwise not are like your will (Psalm 31: 9)

Приклад (14) містить порівняльну конструкцію з синтетичним показником порівняння *genealæcan*, а приклад (15) представляє *давальний порівняльний* у якості показника порівняльних відношень:

давальний порівняльний

(15) *Word spearcum fleah*

Words like sparks flew

attre gelicost, þonne he ut þorhdraf

poison most alike as he forth uttered (Christ and Satan, 161)

У текстах д.-а. мови кількість порівняльних конструкцій з аналітичними показниками порівняльних відношень становить 418 на відміну від кількості порівняльних конструкцій з синтетичними показниками порівняльних відношень, яка є меншою і складає 361. Це означає, що показникам порівняльних відношень порівняльних конструкцій д.-а. мови притаманне поверхнєве морфосинтаксичне вираження.

Цікавими для вивчення є аналітичні показники порівняльних відношень, а саме *gelice* та *swa*, оскільки лише вони збереглися у сучасній англійській мові, дещо змінивши лише своє графічне зображення – *like* та *as*, відповідно. Вважається, що більш продуктивним показником порівняльних конструкцій в сучасній англійській мові є показник *like*, а показник *as* зустрічається рідше [4, с.22, 33].

Суцільна вибірка порівняльних конструкцій з показниками *gelice* та *swa* склала 372 прикладів; слід зазначити, що ми брали до уваги такі варіанти цих показників: *swa (swa swa)*, *gelic(e) (onlic, anlic, ungelic)*, *swa ... swa (swa ... swa swa)*, *swa... swa... (swa swa ... swa...)*. Показовим є той факт, що з 372 прикладів, з *gelice* – 74 порівняльних конструкцій, а з *swa* – 298, тобто

частота використання цих показників цілком і повністю протилежна сучасній англійській мові.

Проаналізувавши використання показників порівняльних конструкцій в д.-а. мові та взявши до уваги той факт, що в сучасній англійській мові більш продуктивним показником порівняльних відношень є *like* на відміну від *as*, можна зробити висновок: разом з графічною зміною показників *gelice* та *swa*, змінилося також їх семантичне наповнення. Якщо в д.-а. мові першочерговим значенням показника *swa* (*as*) було значення порівняння, то з часом, ця першість перейшла до показника *gelice* (*like*), що ще раз довело, що мова перебуває в постійній еволюції.

Кількісний аналіз порівняльних конструкцій в текстах д.-а. мови дав нам змогу прослідкувати за вживанням аналітичних та синтетичних показників порівняльних відношень не тільки у синхронному плані, а також і в діахронному. Так, у всіх століттях (VIII-XI) порівняльні конструкції вживалися як з аналітичними, так й синтетичними показниками порівняльних відношень. Однак, у відсотковому відношенні до загальної кількості порівняльних конструкцій аналітичність та синтетичність були змінними. Так, у VIII ст. 59,21% порівняльних конструкцій, що становить 135 порівняльних конструкцій із загальної кількості – 228, вживалося з синтетичними показниками порівняльних відношень, а саме з ступенями порівняння прикметників і прислівників. На другому місці за частотою вживання – аналітичний показник *swa* – 30,7% (70 з 228). У IX ст. першість відійшла аналітичному показнику *swa* – 43,89% (61 з 139), другими за частотою вживання є ступені порівняння прикметників і прислівників – 18,7% (26 з 139). У X ст. спостерігаємо зміну першості знову: найчастіше порівняльні конструкції вживалися з синтетичними показниками порівняльних відношень – ступенями порівняння прикметників та прислівників – 71,66% (167 з 233), за ними ідуть порівняльні конструкції з показником *swa* – 20,17% (47 з 233). Що стосується XI ст., то на першому місці за частотою вживання – аналітичний показник *swa* – 43,89% (79 з 180),

на другому – аналітичний показник *gelic(e)* – 23,89% (43 з 180) і аж на третьому – ступені порівняння прикметників та прислівників – 16,11% (29 з 180).

Отже, в загальному, порівняльні конструкції в текстах давньоанглійської мови частіше вводяться аналітичними показниками порівняльних відношень, а не синтетичними (418 vs 361), проте, у кожному столітті, зокрема, частота вживання не була однаковою, причини такої відмінності стануть предметом нашого наступного дослідження.

Список літератури

1. Александрова С.Я. Структурно-семантическая характеристика сравнительных конструкций / на материале английского языка 16-17 веков / : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / С.Я. Александрова. – М., 1981. – 25с.
2. Кучеренко І.К. Порівняльні конструкції в сучасній українській літературній мові : дис. ... канд. філол. наук / І.К. Кучеренко. – К., 1956. – 264 с.
3. Макеева Е.Г. О лексическом наполнении сравнительных структур с имплицитным признаком / Е.Г. Макеева // Актуализация содержательных и формальных языковых категорий в тексте. – Ташкент, 1988. – С. 66-70.
4. Размахнина Н.К. Система сравнительных союзов по результатам статистического распределения / Н.К. Размахнина // В помощь преподавателям иностранных языков : Выпуск 7. – Изд-во «Наука», Сибирское отделение, Новосибирск, 1976. – С. 18-36.